

Mészáros Zoltán

**Tito magyarországi megítélésének változásai, a
könyvkiadás alapján (Tézis, antitézis, és szintézis a Tito
kép alakulásában)**

Sűrű erdőbe téved, aki a Titóról és Titótól kiadott könyveket akarja számba venni, még a magyarul kiadott könyvek száma is nagy. Összegyűjtött műveit az egykori Jugoszláviában beszélt különböző nyelveken, így magyarul is 30 kötetben adták ki, beszédeit 28 kötetben. Mégis van ebben az „erdőben” egy tisztás - a Magyarországon kiadott könyvek. Pontosan kell fogalmaznunk, hiszen a Magyarországon kiadott könyvek között van egy, amelyet nem magyarul adtak ki, hanem horvát-szerb nyelven.

Jugoszlávia megítélése Magyarországon változó volt, de Tito feltűnésének pillanatában gyűlölt személy lett, sőt időnként a létét is megkérdőjelezték. Mégis a II. világháborúban vesztes Magyarország fordulatra kényszerült. Így a későbbi Jugoszlávia, és Tito kép, a háborúban győztes nagyhatalmak egymás közti viszonyától függött. Később a helyzet még egyszerűbb lett – Magyarországon a Szovjetunió akarta érvényesülni.

A tézis - Tito a hős szabadságharcos

A magyar nyelvű Titóval kapcsolatos könyvek kiadásának kezdete Moszkvába tehető, A leigázott jugoszláv népek szabadságharca c. könyv¹ moszkvai kiadásának két utánnomása is készült Magyarországon. Ez a - ahogy a magyar kiadványban írva vagyon – „Nova Jugoszlávia” c. lap 1944 május 15-i cikke, amelyet az AVNOJ² ill. Jugoszlávia III. hadseregének propagandaosztálya adott ki. A moszkvai „könyv” ennek a különlenyomata, amit 1945-ben jelentettek meg magyarul Pécsen, Budapesten, sőt egy kolozsvári kiadás is megjelent. A szövegben elég sok a hiba, a kiadványon a sietség nyomai látszanak, amelyeket nem tüntettek el egyik utánnomásból sem. A kéziratot még a végső győzelem előtt zárták le. „Broz József Tito” fejt ki mondandóját, de még nem fogalmaz olyan keményen, mint majdán győztesként. Mégsem hagy kétséget a felől, hogy Magyarországot a vesztesek közé sorolja – „A magyarok és németek egész falvakat irtanak ki”. Az általa felrajzolt Draža Mihailović³ kép sem hagy kétséget arról, hogy kit tekint fő belpolitikai ellenségének. A pamflet bővelkedik a sztereotípiákban („ember feletti harc”, „inkább meghalni fegyverrel a kézben mintsem a fasiszta magszállók rabjának lenni”)⁴. A majdani győzelem legnagyobb eredményként Jugoszlávia népeinek egységét és testvériségét nevezi meg,

¹ Ebben az esetben is - mint az alábbiakban többször - az a szó, hogy könyv túlzás, ugyanis ez csak annyiban fedti a valóságot, hogy külön műként tüntethető fel, de a valóságban füzetecskéről van szó, amely műfajilag a pamfletbe sorolható.

² Jugoszláv népi antifasiszta tanács, amelyet a későbbi szóhasználatban pontosabban neveztek meg - Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács

³ A királyi Jugoszlávia honi hadseregének parancsnoka, akiket a népnyelv csetniknek nevezete így összeszova különböző szerb fegyveres mozgalmakat ill. egységeket. Mihailović nevéhez mindvégig a kollaboráció, és népirtás vádjá tapadt a titoista periódusban.

⁴ - Tito: A leigázott jugoszláv népek szabadságharca, 1944 Moszkva (utánnomások 1945, Pécs, Budapest, Kolozsvár, 1983 Újvidék) 15. o.

ami mindvégig a titoizmus alaptézise marad.

Már valódi könyv Geleji Dezső 1945-ben írott munkája Tito és az új Jugoszlávia címen. Az alcím mindent elárul - Korunk modern szabadsághőse, és egy nép hősi szabadságharca. A könyv meglehetősen, szinte laudáció, szerzője csodálja Titót. Geleji hozzáértő, találó leírásokat ad, és amikor nem Titót dicsőíti tárgyilagos. Sokkal kevésbé radikális hangvételű, mint a fenn említett Tito írás. A szerző kifejti, hogy a 19. század óta a délszláv népek egyebet sem tesznek, mint vérrel adóznak a demokrácia oltárán. Titóról, pedig azt, hogy bátorságával mindig nagy politikai éleslátás párosult. A szerző nagyvonalakban tárgyilagosabb hangvétellel reflektál a történelemre, még a csetnikekről is mérsékelten ír. Résztvevőként számol be az ország felszabadításáról, érti és magyarázza föderatív államrendezkedés szükségességét. Mégis a könyv fő célja, hogy hőrozként állítsa be Titót (Vladimir Nazor – a partizánköltő – idealista képét is felidézi). Közli Tito önimádó beszédét⁵, amelynek az a tartalma, hogy „mi” a franciák összeomlása után egyedül tartottunk ki; Szovjetuniót segítettük; az Afrika felé vivő forgalmat akadályoztuk; nagy német erőket kötöttünk le. Tetten érhető az a később halálos méregnek bizonyuló önáltatás, amelyet a jugoszlávság tudat Titótól kapott. Geleji a később kárhozottat népfrontot is dicsérte. Az 1944-ben magyarokat ért atrocitásokat igazolhatónak tünteti fel.⁶ Mindezt az együttélés lehetőségének vonzóbbá tétele miatt teszi, így keveredik önellentmondásba, amikor azt a kijelentést teszi, hogy a magyar hatóság nem vett részt a Jugoszlávia elleni harcokban. Művének végén rendkívül nagy súlyt fektet arra a kényes kérdésre, hogy a kisebbségi magyarság teljes jogú polgár, a kisebbségben is kiteljesedő életet élhessen. Szerinte a „Petőfi dandár”⁷ a kiindulópontja a jó magyar jugoszláv kapcsolatoknak. Geleji könyvének utolsó mondatában a két ország és nép barátságának lehetőségéről ír. Nyilvánvaló, hogy a könyv által is táplálták a pozitív Tito képet, és ekkor még minden a Sztálin és Tito közötti teljes egyetértésre utalt.

Összegzésként elmondhatjuk: ebben az időszakban Tito hőrosz volt a kommunista panteonban, melynek főistene Sztálin volt. Titóról is csak jót mondhattak. Ehhez viszonyítva, éles kontrasztot mutat a későbbi, de a valódi kép is. Így nem alkalmas arra, hogy fogyasztója megtudjon bármit a propaganda tárgyáról, Titóról, igazságelemei annyira szelektáltak, hogy az egész képnek alig van köze az igazsághoz, és ami még rosszabb, azt sem tudhatjuk, hogy az az „alig” mennyi.

⁵ Geleji Dezső : Tito és az új Jugoszlávia, Dante Kiadó, h.n. Dante új könyvtár 1945, 58. o.

⁶ Uo., 62. o.

⁷ A Jugoszláv történetírásban folyamatosan Petőfi Brigádról beszélnek, ténylegesen azonban dandárról van szó. Ennek legénységét jelentős részben bácskai magyarok közül sorozták be, és nagy veszteséget szenvedtek a Duna vonalán folyó frontális harcban 1945 elején.

Az antitézis - Tito az áruló, a nyugat bérence, az ellenség

Sztálin és Tito, és országaik 1948-ban szakítottak, ez 1949-re teljesedett ki. A magyarországi propaganda-termelésre 1950-re fejtette ki hatását. Rendkívüli nyers pamfleteket és könyveket adtak ki. Az így kialakuló Tito képnek nincs egy közös eleme sem az előzővel. 1950 és 1952 között kilenc pamfletet és könyvet adtak ki, akad olyan kiadvány, amely két kiadást is megért. Forma és tartalom szerint két csoportba sorolhatjuk őket. Egyrészt vannak füzetecskék, amelyekben a Titót mocskoló tartalmak sűrűsége a lehető legnagyobb, szitokszavak özöne jellemzi őket. Másrészt vannak olyan munkák, amelyekben leírásokkal, elméleti kérdések vizsgálásával fejtik ki mondandójukat. Ettől függetlenül azzal a céllal is íródtak, hogy a közvélemény hangulatát a megfelelő hőfokra fokozzák. Az egyedüli kivétel a Tito banda az imperialisták

kémszervezete c. Könyv, amely formailag könyv, de lényegében pamfletek egymás után írott és szerkesztett sorozata.

Bizonyára a legáltalánosabban ismert és forgatott kiadvány a Tito a magyar nép ellensége c. pamflet, amely tananyag volt az akkoriban működő - nevezzük így - politikai iskolások számára. Ebben a szovjetrendszer ellenségét azonosítják a magyarság ellenségével. A könyv két kiadása (1950-ben és 1951-ben), nem egyezik teljesen, de a különbségek elhanyagolhatók.

A Tito elleni vádak megalapozásánál a koncepciók perekre⁸ hivatkoznak. Titoékat folyamatosan bandának nevezik a szerzők, miközben Rákosi elvtárs éberségéről írnak, aki „feneketlen aljasság”-nak minősíti mindazt, ami Titóhoz kötődik. Kiemelik, hogy csak a szovjeteknek köszönheti a felszabadulást. Érvelésüket kényszerítő erejűvé teszik az által, hogy Molotov kijelentését idézik⁹. És hogy mindezt hihetőbbé tegyék időnként Jugoszláv kommunistákat is idéznek¹⁰. Példaképeket állítják Arso Jovanovićot (szovjethű egykori vezérkari főnök).

Ugyan ennek az ellentétét is megteszik, amikor pl. Allen amerikai nagykövetet idézik Jugoszlávia politikai mozgásterét, ill. szabadságát bemutatva („...de a gazda én vagyok” kijelentéssel zárja mondandóját). Belgrádi kémfőnököt, Amerikai tőkés lapokat, Tanjug jelentéseket¹¹ idéznek.

⁸ - Tito, a magyar nép ellensége, Népművelési minisztérium, Oktatási osztály, 1951, és egy utánnomás, Magyar nők demokratikus szövetsége, MNDSZ Vezetőségi tanfolyan kiadásában 6. o.

⁹ Uo., 22. o.

¹⁰ Uo., 4. o.

¹¹ Uo., 11. o.

Kémeknek, közönséges ill. felbérelt gyilkosoknak nevezik őket¹²(köztörvényes bűnözők és politikai ellenfelek összemosására). A legsúlyosabb jelzőket alkalmazzák („piszkos aknamunka”, „véreskezű fasiszta banda”¹³). Máshol - a görög szabadságharc hátbatámadását tulajdonítják Titónak, hogy kimondhassák, a Görög-jugoszláv szövetség támadó jellegű és fasiszta. Argós nyelvi fordulatokkal is diszkreditálják őket. Bevetik a „keresztény frazeológiát” is, amikor Júdás-Titóról beszélnek¹⁴, meg, hogy egy tál lencséért adta el Jugoszláviát, alkalmaznak történelmi frazeológiát is (titoista janicsárhadat emlegetnek¹⁵). Jellemző, hogy rendkívül kevés adattal dolgoznak, szinte csak illusztrációként használják, azaz a manipuláció egyik eszközének tekintik. Mégis érvelésüket néhány gazdasági adatra alapozzák, hogy a jugoszláviai rendszert emberellenesnek állítsák be. Adatokat közölnek a piacváltásról¹⁶, ezzel „bizonyítva”, hogy Tito a nyugatiak bérence. A következtetés ebből az, hogy hadigazdálkodás van, hogy a háborúra készülnek, a hadiipart fejlesztik, a költségvetés 50-73%-t fegyverkezésre költik¹⁷ – „Kenyér helyett ágyút, cipő helyett puskát, szövet helyett bombát. [gyártnak]”. Tálcán kínálják azt a következtetést is, hogy mezőgazdasági ipari válság van. Ebből a pamfletírók logikája szerint az következik, hogy a rendszer elnyomó lett - erdőirtásra hurcolják a parasztokat, rablópolitikát folytatnak, nyomorog és éhezi a munkásság, csökken a béralap. A közállapotokat a török megszálláshoz hasonlítják - Tito hajcsárai mindig többet követelnek.¹⁸ Másrészt azt írják, hogy „Rankovics” a vaskezű belügyminiszter, sokat költ magára, hogy Pénzeket helyeznek el a svájci, amerikai és dél-amerikai bankokban. Harmadrészt, apokaliptikus képet vázolnak fel – a gyerekek tüdőbajosak, 700 iskolát zártak be, 100000-en óvodás koruk előtt meghalnak, a terhes anyákkal nehéz munkákat végeztetnek, önkéntes munkára hurcolják az embereket miközben munkanélküliség van. Kifejtik, hogy Goli Otokon¹⁹ „haláltábor” van²⁰, üldözik a nemzetiségeket²¹, kémeket küldenek szét az országban, és a szomszédokhoz, az anyanyelvhasználatot tiltják, az utazást korlátozzák, belső (értsd: civilizálatlan) vidékekre küldik az embereket, a határ mentén fosztogatnak a magyaroktól a határőrök. Jugoszlávia tehát „nyíltan háborúra készül”, és „imperialista háborús hídfő” A Tito banda az imperialisták háborús terveinek szolgálatában (több szerző), Budapest

¹² Uo., 8. o.

¹³ Uo., 20. o.

¹⁴ Uo., 12. o.

¹⁵ Uo., 14. o.

¹⁶ Uo., 9. o.

¹⁷ Uo., 11. o.

¹⁸ Uo., 14. o. Szerémségben 1000 hold learatatlan maradt, az állatállomány a felére csökkent, 4-5 üzem bezárása történik naponta, az áremelkedés, sehol a világon sem olyan gyors - , mindezt Rákosi már 11. hónapja megmondta

¹⁹ Goli Otok - egy sziget az Adrián, neve is arra utal, hogy teljesen kopár. Börtönként funkcionált, a titoizmus ellenségeit zárták oda.

²⁰ Uo., 17. o.

²¹ Uo., 16. o.

1950²²c. pamflet szerint „imperialista katonai építkezés” folyik, a „néptől rablott áru”-t gyilkos fegyverekre cserélik. A jugoszláv hadsereg amerikai ellenőrzés alatt van, amerikai és angol tisztek képzik ki őket, nyugati diplomata bankárok járnak Jugoszláviába, a hős koreaiakat gyalázva bűnrészesek a háborúban. Végül kimondják a Tito banda gyűlöli a népet²³ és, hogy Tito ellenes harc kezdődik, szabotázsok, robbantások vannak, továbbá szökések a munkahelyekről. Célzás formájában a Cazini (a mai Bosznia észak nyugati része) földművesek lázadása is szóba kerül. Ezt egészíti ellenpontozásként a szocialista üdvtan, amelyben a béke, demokrácia, szocializmust emlegetik.

A pamflet végén „sarokba szorított patkányok”-ról beszélnek, és arról, hogy a Tito banda „belemar” a béketáborba. Erre válaszul a béketábor tagjai „ugrásra készen állnak a fasiszta Tito bandával szemben”, így minden tonna terven felül termelt gabona, a Tito banda elleni célt szolgálja, és adják az anyák a fiaikat, feleségek férjüket a néphadseregbe.²⁴

A pamfletek összefoglalása igen nehéz, mert szerzőik nem éltek a világos fogalmazás szabályaival. Így a létrejött „anyag”, szertelenül hullámzik, miközben minden sora azt sulykolja - Tito gyűlöletes ellenség, akivel le kell számolni. A kritika érdemi része (ha van értelme ilyenről beszélni)

a következőkre vonatkozik: Tito átállt, ill. átjásztotta országát az imperialisták táborának²⁵ ezért kap kölcsönöket; állarcot viselt; Titónak soha esze ágában sem volt a TI által kijelölt utat követni; fényűző; népnyzó nagybirtokot akar ill. a kulákokat juttatják hatalomra²⁶; trockisták; fasiszták²⁷; háborúra készül a „béketábor ellen”²⁸.

Már címével is mély hatást kívánt kiváltani, a Tito a Jugoszláv nép hóhéra c. pamflet.²⁹ Ez a Szabad Föld Téli Esték előadásának beszédvázlata. Tézisei a következők: Tito már rég óta kapcsolatban van az amerikai imperialistákkal, azok kiszolgálója; a népi demokráciák elleni összeesküvő; az amerikaiak kezében van a gazdaság, azok nem adnak eleget, ezért van krízis (e munkának ez a fő része); támogatja a görög fasisztákat és a népi Korea leigázását. Azért érdemes az alaptéziseket szemügyre venni, hogy meglátsszon ugyan azokra a rugókra járt ez a munka is. Aligha hihető, hogy két szerző egymástól függetlenül jut ilyen következtetésekre. Itt is rendkívül kevés adattal, de sok érzelmet gerjesztő szöveggel dolgoztak. A jugoszláv belső helyzetről beszélve több az adat. Az ÁVH által kiadott *Harc a Tito klikk ellen* c. könyvecske

²² Ugyan erről szól egy másik pamflet is: *A Tito banda az imperialisták háborús terveinek szolgálatában* (több szerző), Budapest 1950

²³ Uo., 20. o.

²⁴ Uo., 23. o.

²⁵ pl. Uo., 10. o. - „Jugoszlávia a külföldi tőke állama”

²⁶ pl. Uo., 12. o. - olyan szervezetekről beszélnek amelyeknek kulákok a tagjai

²⁷ Uo., 11. o. - nem érdekli a „fasiszta bitangokat” a falvak áramellátása, a nép jóléte

²⁸ Uo., 11. o.

²⁹ - *Tito a Jugoszláv nép hóhéra*, A Szabad Föld Téli Esték előadásának beszédvázlata sz. n. k.n., 1950

szerzői Farkas Mihály és Péter Gábor, katonai ill. ideológiai szakemberekként írnak, de tanulmányaikban ők sem állíthattak mást, mint amit a szovjet propaganda mondani, mondatni ill. hallani akart. Megismétlik, hogy harcolni kell a Tito klikk ellen. Titót „csetnik fasiszta kalandor”-nak nevezik. Ebből az a következtetés, hogy Mihailović és Tito is amerikai szolgálatban álltak³⁰, így tartottak az imperialisták két vasat a tűzben. A másik szerző azt állítja, hogy Tito ritkította a kommunisták sorait, hogy átjátssza az amerikaiaknak a hatalmat, Jugoszláviából börtönállamot csinált. Ez a kiadvány is sok a durva, érzelmeket fűtő kifejezést használ.

A legjobb helyzetismeret birtokában írt, a valósághoz és az esetleges sikerhez legközelebb az a kiadvány áll, amelyet a *Kako je Tito prodao Jugoslaviju američkim imperijalistima* (Hogyan adta el Tito Jugoszláviát az amerikai imperialistáknak) címen adtak ki. Ez a magyarországi Tito ellenes propaganda csúcsa. A szerző pontosan tudta mi fáj a jugoszlávoknak a legjobban: az, hogy rengeteg embert vesztettek a háborúban, és ezt gátlástalanul kiaknázza munkájában. Mégis már első pillantásra látszik, hogy a szöveg idegenszerű, azaz nélkülözi a hitelesség látszatát. Nyelvtani értelemben jó, de túl sok benne a horvátos fordulat, a szerző nem az akkori Jugoszláviában használatos zsargonnal él. Ez lényeges hiba. A szerző neve nincs feltüntetve, csupán a kiadó (a Magyar Szocialista Munkáspárt agitációs és propaganda bizottsága). Érvelését Tito vádolásával indítja – szándékosan okozta a nagy emberveszteséget. Azzal is vádolja, hogy a németek védték életét, és áruló volt. Érvrendszere kísértetiesen hasonlít a már említett érvekre, de a szerző ismeretei segítik abban, hogy hova tegye a hangsúlyokat, és mit emeljen ki. Kifejti, hogy: Titó a királyi rendőrség besúgója; részt vett az 1933-34 trockista pártellenes tömörülésben Moszkvában; áruló, ezért tudták a németek gyilkolni a partizánokat; a veszteségeket igyekszik Tito számlájára írni³¹; Zsdanov hadai mentették meg a fiatal életeteket; a németek kímélik az életét³²; Tito a bőségben uralkodik, gyémánt gyűrűket visel, gazdaságilag ki szipolyozza népét; létének egyedüli fenntartója az amerikai segély; a Wall Street diktál neki; engedményeket tesz az amerikai gazdasági szakembereknek; a kolonializmus támogatója; Kaldarisz - görög talpnyalóhoz hasonlítja, (azzal erősítve a hasonlatot, hogy 1949-ben lezárta a Görög-jugoszláv határt); a koreai kérdésben is az imperialisták kedvére cselekszik; az ENSZ döntéseit is azért tartja tiszteletben, hogy teljesen átadja magát az imperialistáknak; az ország amerikai hadsereg lerakata (placdarm američke armije); gengszter trükköket alkalmaz, összefog a volt monarchofasiszta rendszer maradványaival; Az UDB³³ és a turisták ellátására fordítja a pénzt, míg Boszniában az emberek

³⁰ Farkas Mihály, Péter Gábor, *Harc a Tito klikk ellen* ÁVH, 1950 Budapest, 9. o.

³¹ Uo., 4-5. o.

³² Uo., 5. o.

³³ Az UDB - Uprava Državne Bezbednosti, lényegében véve belső és külső elhárítás, kémelhárítás, és reendőrési szerv

éhen hálnak (kizsákmányolja az erdőket); 40 koncentrációs tábor tart fenn, és halálos ítéleteket hozat. A szerző választékos fordulatokkal feketíti Titót és társait. Olyan "gyöngyszemek"-et sorakoztat fel, amelyek a demagógia, a vulgaritás, és az ötletesség, keverékei. Moša Pijadét (Tito propagandistáját) jugoszláv Goebbelsnek nevezi, kijelenti- a titoista rendszer módszerei még a Gestapo módszereit is felülmúlják. Titót a háborús agresszor betanított papagájának³⁴ nevezi. Még új szavakat is alkot „titofasizam” - titofasizmus. Nem spórol az érzelmeket felkavaró szókapcsolatokkal („vágóhíd” küldi a legjobb partizánokat,³⁵ csúszómászó benyalásnak³⁶ nevezi, amit Tito tesz, olcsó kutyának nevezi). Teátrális túlzásokba bocsátkozva állítja: olyan áruló képmutatásra, amelyet Titoék mutattak még nem volt példa a munkásmozgalom történetében. Szerinte a Jugoszláv Kommunista Párt elvesztette tekintélyét, becsületét (ugled), csökken a napilapok példányszáma, mert a Szovjetuniót bírálják. A szerző, mai fogalmaink szerint kimeríti a gyűlöletbeszéd meghatározást. A „megoldás” tekintetében sablonszerű. Meg kell erősíteni a jugoszláv munkások ellenállását, Tito ellenes szórólapokat kell gyártani, megnövelni a béketábort, és megghiúsítani „Tito és urai” terveit, meg kell akadályozni a szovjetektől való elfordulást. Szerinte népfelkelés készül³⁷, a dél szerb parasztek ellenállásának lehetőségét is előráncigálja³⁸. A szerző azzal a dörgedelemmel fejezi be munkáját, hogy ma nem azért van béke, mert az imperialisták nem akarnak háborút, hanem azért mert a Szovjetunió erős, és béketábor erős, így az esetleges harmadik világháború az imperializmus vesztét eredményezné, és a titoista rendszer megsemmisülne. Akkor lett volna haszna egy ilyen pamfletnek, ha megtörténik a katonai intervenció. A javarészt szovjet szerzők által írt könyv: Tito banda az imperialisták kémszervezete címmel kétségtelenül a szovjet propaganda közvetlen megnyilvánulása (igaz, az utolsó rész szerzője Gerő Ernő). A könyv nem más, mint az előbb említett munkák újabb változata, adatokkal bővebben „megspékelve” (ami a felületes szemlélőt esetleg jobban meggyőzheti). Körülményesebben,

de annál masszívabban fordul a „lényeg” felé. (Már nem is) érdekes módon itt is a Rajk per a hivatkozási alap a terjengős a szóáradatot megindítandó. Itt is „végleg leleplezik” a „Júdás Tito fasiszta bandáját”, „Végre lehullt a lepel Tito klikkjéről”, „A fasiszták gyilkosok és kémek bandájáról”, amely „trockista fasiszta”³⁹. Kifejtik az „amerikai imperializmus titkos stratégiáját”, amelynek az az eredménye, hogy „a Tito banda eladja Jugoszláviát”. „Tito-Rankovics Fasiszta

egyben.

³⁴ Kako je Tito prodao Jugoslaviju američkim imperijalistima, Izdanje: Agitaciono propagandno odeljenje centralnog komiteta, mađarske partije trudbenika, 1951 17, o. „dresirani papagaj ratnog agresora”

³⁵ „na klanicu odasilja najbolje partizane” a klanica szó különösen erős brutális töltéssel bír.

³⁶ Szó szerint is ilyen vulgáris „beskičmenjačko ulizivanje”

³⁷ Uo., 23. o.

³⁸ Uo., 12. o. Ez az a tipikus eset, amikor összekeverik a vágyakat a valósággal. Teljesen légből kapott dolgokat mond, hiszen általános népfelkelés nem alakult ki, és a dél szerbiai parasztek inkább monarchista érzelműek voltak.

Gestapo rendszere³⁹ fosztogatja az ország nyersanyagait. „A jugoszláv kommunista párt gyilkosok, és kémek hatalmában van.”, „irtják a kommunistákat kegyetlenül”, mert „a Tito klikk fasizmushoz való végleges átállása” folyik. Az egyes szakértők adatai helyenként érdekesek. Hadd álljon itt példaként, hogy pl. P. Judin adatai szerint Jugoszláviában, 1945-ben 17811 millió dinár volt forgalomban, 1948-ban pedig 39230 millió. Ezzel illusztrálta az infláció mértékét. Számomra azonban ez valami mást illusztrál, nevezetesen azt, hogy a szovjetek voltak teljesen tisztában Jugoszlávia helyzetével, ami viszont azt bizonyítja, amit a titoista propaganda állít: a szovjetek kémkedtek, és avatkoztak be az ország összes ügyébe). A könyv lezárása is sablonos. Vannak „egészséges erők”⁴¹, és „Jugoszlávia népeinek gyűlölete elnyomóik és hóhéruk ellen egyre növekszik.” Gerő Ernő írása rendkívül szürke, fantáziátlan és erőltetett. Az még hagyján, hogy a „harc az imperializmus titoista ügynöksége ellen”, a „harc a szocializmusért” retorikája jelenik meg. De mosolyogtató logikai agyrémet is megenged magának – a Tito klikket Az IB *határozat* „leplezte le”. A Rajk-Brankov perre is hivatkozik. Következtetése is semmitmondó, az a megoldás,

hogy „még jobban résen kell lennünk”, szorosabbra zárni a sorokat a „Rajk-Brankov-Tito-Rankovics” tengely ellen

Az igényesebb „közönséget” is igyekeztek kielégíteni a propagandisták, antititoista lektűröket is közzétéve, irodalmibb eszközökkel hatva. Egy újságíró, egy ismerős, és egy marxista teoretikus kötetét is kiadták. Desanti⁴² a zszurnalista könnyedségével mondja azt, amire a szovjet propagandának szüksége van. Könyve, a Titoék arca és álarca szájbarágósabb, retorizáltabb, induktívabb. Természetesen lerántja a leplet, a mit sem sejtő olvasó előtt, hogy megmutatkozzon Titoék, a „népfront-kommunisták” valódi természete... Dino Kösztév⁴³ (ezen a rendhagyó módon írják nevét) a bolgár harcostárs, kommunista autoritásként nyilvánul meg. Titót már Walterként is ismerte. A kétszáznyi oldalon a durva támadások sűrűsége kisebb, inkább sejtetésekkel, célzásokkal dolgozik. Kosztev szerint a Gestapo segített Kardeljnek. És persze itt is az eredmény, ami a címből már világos: Titoék álarc nélkül maradnak. Kosztev Olga Ninčićet megemlítve (akinek az édesapja a királyi Jugoszlávia politikusa volt) építi fel azt, hogy „a régi burzsoá pártok, és a Tito kaszt közötti szövetség” létezik, és hogy Tito emberei és az Intelligence Service között kapcsolat van. Az is kiderül, hogy az UDB Tito fasiszta rendszerének támasza. Klugmann a Trockijtól Titóig c. vaskosabb munkájában⁴⁴ teoretikusként, a marxista zsargont használja.

³⁹ A Tito banda az imperialisták kémszervezete sz.n, h.n. - Szikra, 1950 17. o.

⁴⁰ Uo., 23. o.

⁴¹ Uo., 28. o.

⁴² Desanti, Dominique: Titóék arca és álarca, k.n., h.n., Szikra, 1950

⁴³ Kösztév, Dino: Titóék állarc nélkül, k.n., h.n., Szikra, 1951

⁴⁴ - Klugman J: Trockijtól Titóig, h.n., Szikra, 1952

Titót először menseviknek állítja be azzal vádolva, hogy nem figyelt a parasztság osztálytagozódására, hogy végül az kerekedjen ki: elvetik a munkásosztály a vezető szerepét. Nála Tito narodnyik és kulák is. Mindebből látszik, a szerző munkája csak látszatra rendelkezik alapos elméleti éllel, a fél-, ill. alig művelt közönséget próbálja megdolgozni. Azt teszi, hogy valamilyen kapcsolatot állít fel, pl. a gyűlölt Trockij és a gyűlölt Tito között. Így alaptézise - amint ez a címből is kiderül - az, hogy Trockij és Tito eszmei testvérek. Az állarc nélküli Tito meglehetősen ellentmondásos, hiszen egyszer trockista, másszor fasiszta, burzsoá, megint máshol mensevik. Az állarcnélküliség csupán egy feketére mázolt újabb arcnak ad helyet. A propaganda nyelvezete teljesen elhibázott. A túl erős felütéssel megfosztották önmagukat a fokozás lehetőségétől. Ez a propaganda sem adhat értelmezhető képet tárgyaról. A valósággal nincs értékelhető összefüggésben, mert a valós adatok bekerülése az antititoista korpuszba a használhatóságtól és nem a valóságtartalomtól függött. Igazából senki sem tudhatta az akkori Magyarországon, hogy ki is, milyen is valójában Tito. Hogy hőrozként vagy szörnyként ábrázolták csak a körülményektől függött. Mégis ez által betekintheünk a propaganda megrendelőjének szándékaiba. A Tito ellen irányuló propaganda vadsága, és az egyes munkákban előrevetített majdani megoldás, azt sejteti, hogy létezett olyan szándék, sőt talán terv is, hogy kívülről erőszakkal döntsék meg. A Tito-ellenes propaganda akkor ért volna be, ha lett volna elég ellene fordítható erő, de valami oknál fogva ilyen nem volt. A megvalósulás operatív fázisa valahogy nem jött össze, valamiért nem lehetett megrendezni Jugoszláviában azt, amit a Szovjetunióban akartak. Így csak egy kidolgozatlan vagy megvalósíthatatlan szándék megnyilvánulása. Nem kizárt, hogy erről valamikor a jövőben bizonyítékot is találhatnak. Kérdésként felvetődhet, hogy mi lehetett az oka, hogy olyan hirtelen elálltak ettől a szándéktól. A válasz bizonyára valamilyen magas diplomáciai adatokat tartalmazó irattár okmányában található meg.

A szintézis - Tito a szomszéd, és ki is ez az ember?

1952 után a hallgatás időszaká következett, a könyvkiadás területén 1973-ig teljes a hallgatás. A propaganda keltette hullámokat nem lehetett semmisnek tekinteni, sem 1953, sem 1955 ill. 1956 után. Ellenhullámokat kelteni nem volt érdeke senkinek. A propagandisztikus hőbörgés legnagyobb paradoxona, hogy 1955 ill. 1956-tól már elismerik a Szovjetunióban azokat az érdekeket, amelyekért két-három évvel az előtt halált kiáltottak. Határtalan az a felelőtlenség - figyelve a retorikát, amelyek az emberek lelkét dolgozták meg - amellyel a propagandát gerjesztették.

Mindez nevetséges lenne, ha el tudnánk vonatkoztatni attól, hogy hatalmas erők mozdultak meg, és határvonalak váltak szinte frontvonallá⁴⁵. Közben Jugoszlávia sikerország lett, amelyben úgy tűnt, megoldást találtak a gazdasági, nemzetiségi bajokra is. Magyarországon, a Kádár korszakban valami hasonló történt, csak jobban oda kellett figyelni a Szovjetunióban diktált irányvonalra.

Furcsa az a vaskos, de teljesen semmitmondó könyv, amelyet 1973-ban adtak ki.⁴⁶ Tito beszédeit jelentették meg, de csak az 1969 után elhangzottakat. A szerkesztés kizárt a kötetből minden rázós témát. Noha az 1970-es 1971-es Horvát Tavasz ill. a belgrádi liberálisok megtépázása az volt. Több oka is lehet ennek. Tito reprezentatív beszédeiben nyilvánvalóan nem foglalkozott azokkal, másrészt a magyar kiadás szövegeit a jugoszláviai magyar kiadásból vették át, harmadrészt, Tito olyan hírnévre tett szert, hogy nem is lett volna értelme e könyv kiadásával ezt a hírnevet támadni. Érdek sem fűződött ehhez. A könyv rendkívül rövid bevezetőjében, alig kommentálják a múltat, az 1945 utáni időszakról semmit sem mondanak, csak megemlítik az el nem kötelezett mozgalmat, közhelyeket mondanak Titóról, a népek ill. országok közti jószomszédi viszonyról, és barátságáról. Egy kurta mondatban ismerik el a távolságot megjegyezve:

„E politika alapja az, hogy Jugoszlávia el nem kötelezett, tömbön kívüli politikát folytat”. A beszédek jegyzetelése sem érdekes, egyszerűen hagyják a szerzőt beszélni. Így ez a könyv, noha nagyjából 300 oldalas, olyan semmitmondó, mint amekkora. Fejezetünk címére utalva, ez a könyv nem is szintézis, csak anyag. Benne a Tito a szomszéd alakja jelenik meg, célzásoktól mentesen. A múltra, pedig fátylat borítottak.

A valódi szintézis 1982-ben jelent meg Magyarországon Milovan Đilas, az egykori harcostárs, majd kegyvesztett és bebörtönzött ellenfél kritikai életrajza⁴⁷. A kézirat nem sokkal Tito halála előtt zárult le. Ekkor már Đilas már mellőzi az illúziókat, amelyek ifjúkorában erősen fűtötték, művében nem mocskolódik, noha sokat szenvedett Tito miatt. Hasznos információkat tartalmaz, érdekes olvasnivaló még ma is. Ez a könyv már nem tekinthető a propaganda részének, sőt azt sem feltételezhetjük, hogy jelentősen változtatott a Tito képen. Mindazonáltal általa nyugvópontra juthatott a Tito kép Magyarországon. Hasonló lehet a helyzet minden olyan országban, és társadalomban, amely nem érintett, nem érdekelt a jugoszláviai történésekben. A délszláv térségben azonban a Tito kép, és az egész kérdéskör komolyabb elemzéseket, valódi tisztázást igényel.

Sőt az sem elképzelhetetlen, hogy a kilencvenes évek háborúinak teljes megértéséhez szükség

⁴⁵ Szabó Bálint: Bácsország (Vajdasági honismereti szemle) 2002/4-6. A szovjet-jugoszláv viszály drámai következményei a magyar-jugoszláv határ régióban. 101-103 o.

⁴⁶ Tito: Válogatott Beszédek, Kossuth Kiadó 1973

⁴⁷ Đilas, Milovan: Kritikai életrajz, Kossuth Kiadó, h.n. 1982

lenne a titoizmus egészének kritikai elemzésére, újraértelmezésére.

Mészáros Zoltán magyarországi kutatómunkáját a Domus Hungarica Scientium Et Artium alapítvány támogatta.